

LUX FILM DAYS

3 FILMY
24 JĘZYKI
28 KRAJÓW

© Benedict Neuenfels

STYX

film Wolfgang Fischera
Niemcy, Austria

STYX

FILM WOLFGANGA FISCHERA

Rike, czterdziestoletnia lekarka pogotowia, decyduje się na przerwę w pracy zawodowej, by popłynąć na Wyspę Wniebowstąpienia na pokładzie jachtu „Asa Gray”, o który pieczołowicie dba. Podróżuje samotnie, a podczas odysei ku południowemu Atlantykowi odbywa jednocześnie podróż w głąb siebie. Na pokładzie dzieli czas między nawigację i lekturę zabranych książek, z których jedna nosi tytuł *Stworzenie rajy. Darwin na Wyspie Wniebowstąpienia*. Zafascynowana bujną i różnorodną roślinnością tej wyspy, która aż do końca XIX w. pozostawała pustynna, nie może doczekać się odwiedzin w sztucznym rajy stworzonym od zera według zaleceń słynnego brytyjskiego przyrodnika.

Pewnej nocy los jednak pokrzyżuje jej plany i zmieni bieg wypadków. W wyniku gwałtownej burzy Rike napotyka – na północny wschód od Wysp Zielonego Przylądka – dryfujący stary statek rybacki, na którego pokładzie znajduje się około setki migrantów kierujących w jej stronę rozpaczliwe znaki. Rike bezskutecznie próbuje nawiązać kontakt radiowy z tą jednostką, następnie alarmuje straż przybrzeżną, która zwleka z reakcją mimo ponawianych wezwań. W tej sytuacji, pozostawiona sama z poczuciem moralnego obowiązku ratowania migrantów, lecz bez możliwości przyjęcia ich na pokład swego małego jachtu, Rike przeżywa swą bezsilność tym boleśniej, że wie, iż w oczach migrantów uosabia nadzieję. Rozdarta między pragnieniem udzielenia pomocy a koniecznością oddalenia się, młoda kobieta przeżywa tragiczny dylemat; ostatecznie uda jej się ocalić tylko jednego pasażera – czternastolatka imieniem Kingsley.

ZARYS SYTUACJI

Ukazując to tragiczne spotkanie, reżyser Wolfgang Fischer krystalizuje w formie alegorycznej opowieści niemożliwą do zmniejszenia przepaść między zasobną Europą a kontynentem afrykańskim, doświadczającym ubóstwa i niestabilności politycznej ze wszystkimi konsekwencjami w postaci niedoborów, przemocy, niesprawiedliwości i prześladowań. Film zdaje się przy tym stawiać zasadnicze pytanie: co można zrobić indywidualnie w dramatycznej sytuacji, gdy z rozmysłem ignorują ją właściwe organy i osoby mające władzę?

Film *Styx* rozwija tematykę ściśle związaną z najaktualniejszymi wydarzeniami, naznaczonymi m.in. wzrostem ksenofobii i nacjonalizmów europejskich – Włochy, Austria i państwa Grupy Wyszehradzkiej (Węgry, Czechy, Polska i Słowacja) bronią się obecnie przed przyjmowaniem migrantów na swoje terytoria, o czym świadczą w szczególności niedawne decyzje o zablokowaniu dostępu do portów. Po bezprecedensowym kryzysie migracyjnym, który miał swoje apogeum w 2015 r., obecnie trwa więc kryzys polityczny charakteryzujący się opozycją między Europą otwartą a Europą zamkniętą, z którym unijni przywódcy muszą się zmierzyć, aby rozwiązać problemy związane z przyjmowaniem migrantów.

O POWSTAWANIU GATUNKÓW

Wyspa Wniebowstąpienia to mała wyspa wulkaniczna na południowym Atlantyku, którą w 1836 r. odwiedził Charles Darwin, kończący wówczas wyprawę dookoła świata na pokładzie statku „Beagle”. Uderzony pustką tego miejsca, pozbawionego słodkiej wody i jakiegokolwiek roślinności, powieścił o nim botanikowi Josephowi Hookerowi, który podjął się zalesienia wyspy przez zasadzenie tam przeróżnych gatunków drzew i roślin pochodzących z Europy, Argentyny czy Afryki Południowej. Miało to służyć przywróceniu cyklu hydrologicznego i podwyższeniu jakości gleby; po 30 latach przedsięwzięcie okazało się sukcesem. W filmie Rike wydaje się zafascynowana tym bardzo wyjątkowym doświadczeniem, na co wskazuje wybór celu podróży, pogrążenie w lekturze ilustrowanej książki o symbolicznym tytule *Stworzenie rajy. Darwin na Wyspie Wniebowstąpienia*, której okładkę kamera filmuje w zbliżeniu, a także sama nazwa jej jachtu. Amerykański botanik Asa Gray (jego nazwisko nosi jacht Rike) był bowiem entuzjastycznym zwolennikiem Darwina, któremu udzielił informacji przydatnych w pracy nad dziełem *O powstawaniu gatunków* i którego myśl upowszechnił w Stanach Zjednoczonych.

Rozumiemy więc, że wszystkie detale mają znaczenie i nie można pominąć prologu, który rozpoczyna się ujęciem przedstawiającym małpy na skałach Gibraltaru – w jedynym w Europie miejscu, gdzie 250 makaków berberyjskich rzeczywiście żyje na wolności. Jak wiadomo, w prowadzonych w XIX w. badaniach nad powstawaniem gatunków Darwin koncentrował się na naczelnych. Sposób, w jaki reżyser zestawia w montażu obraz jedzącej małpy, wykonującej gesty identyczne z ludzkimi, i Rike, gromadzącej prowiant na podróż morską, w pewien sposób przypomina o pokrewieństwie, a zatem pośrednio kwestionuje domniemaną wyższą inteligencję człowieka, stawiającą go ponad resztą świata.

STWORZENIE RAJU

W ten sposób film naturalnie kieruje nas ku refleksji nad ogólnym sensem tych dalekich odniesień wpisanych w kontekst współczesnej opowieści, której sednem jest zderzenie dwóch skontrastowanych rzeczywistości – z jednej strony społeczeństwa zachodniego, skupionego na swoim bogactwie i komforcie życiowym, egocentrycznego, a wręcz obojętnego na resztę świata, a z drugiej strony społeczności migrantów walczących o przeżycie. Tu właśnie rozpościera się teren alegorii jako dyskursu symboli narracyjnych, który pozwoli nam dokonać interpretacji.

Pierwszą odpowiedź stanowi „Stworzenie raj” – tytuł ulubionej książki Rike. Ujawnia on bowiem, że jej samotna wyprawa przybiera w pewnym sensie formę powrotu do Edenu, „raju na ziemi”, a zatem do początków świata opisanych w Księdze Rodzaju (1). Już na początku filmu, jeszcze zanim Rike wypłyne w morze, ustalona zostaje zatem odpowiedzialność człowieka za stan świata, co pozwala szybko odrzucić skojarzenia z plagą czy fatum przy interpretacji kolejnych wydarzeń. Można więc widzieć w tych porównaniach swego rodzaju krytykę podejścia niektórych krajów do przyjmowania migrantów. W podobnym kontekście nawiązania do „stworzenia raj” na Wyspie Wniebowstąpienia będą zapewne interpretowane jako znak, że w najbardziej beznadziejnych sytuacjach można znaleźć rozwiązania wykonalne dla człowieka i przynoszące powszechne korzyści.

Dlaczego zatem posłusznie akceptujemy zastany porządek świata? Jaka zasada każe nam uznawać za normalne, że korzystamy z najlepszych warunków, podczas gdy inni, w dużo gorszej niż nasza sytuacji, muszą zginąć okrutną śmiercią, rozpaczliwie próbując się ratować? Bez wątpienia film Wolfganga Fischera stawia za pośrednictwem wszystkich tych aluzji to właśnie podstawowe pytanie.

Z drugiej strony – zapewne bardziej prozaicznie – niezdolność Rike do uratowania pasażerów tonącego starego statku rybackiego wprawdzie każe myśleć o ograniczonych możliwościach indywidualnego działania, a także w pewien sposób wzmacnia aurę fatum otaczającą tragiczną śmierć tysięcy migrantów na morzu, jednak przede wszystkim służy zilustrowaniu ogólnej klęski zbiorowego poczucia moralności. Podczas pierwszej rozmowy radiowej, tuż przed burzą, kapitan statku towarowego zapewnia Rike, że w razie potrzeby może na niego liczyć. Kilka godzin później odmawia jednak interwencji, zaślaniając się obawą przed ewentualną utratą pracy, stawiając w ten sposób swój osobisty interes ponad obowiązkiem ochrony życia na morzu, określonym w konwencji SOLAS z 1974 r. Film zwraca uwagę na luki w polityce przyjmowania migrantów, m.in. jeśli chodzi o najbardziej konkretne rozwiązania, gdyż straż przybrzeżna, której zadaniem jest przeciw ochrona ludzi na morzu, uparcie nie reaguje na alarmujące informacje przekazywane przez Rike drogą radiową.

WODY PIEKŁA

A przecież poszukiwanie raj – leżące u podstaw przedsięwzięć zarówno Rike, jak i migrantów, choć nie dzieje się dla nich w tej samej rzeczywistości ani nawet nie ma tego samego sensu (2) – już w samym tytule filmu zapowiedziane jest jako nieprawdopodobna utopia, gdyż słowo „Styks”, mocno obciążone skojarzeniami z piekłem, odsyła do mitologii greckiej, gdzie oznacza jedną z pięciu rzek piekielnych, stanowiącą granicę między światami żywych i umarłych. Jednoznacznie wskazując na zbliżający się dramat, tytuł nadany przez reżysera od początku rzuca ponury cień

(1) Aluzji tej towarzyszy inne nawiązanie biblijne, gdyż nazwa samej Wyspy Wniebowstąpienia pochodzi od daty jej odkrycia przez portugalskiego żeglarza w 1501 r.

(2) Można postrzegać spotkanie Rike i migrantów jako obraz krzyżujących się dwóch całkowicie przeciwstawnych wyobrażeń raj – Rike płynie na południe, na sztuczną rajską wyspę, a migranci usiłują dotrzeć na północ, do europejskiego eldorado.

na całą opowieść i pozwala domyślić się tragicznego końca, zanim jeszcze ujrzymy pierwszy obraz. Oczywisty kontrast między tymi obrazami wyśnionego rajy i w pełni realnego piekła – tak dla tonących migrantów, jak i dla młodej Niemki, która nie jest w stanie im pomóc – wydaje się zatem zarysowany z wyraźnym zamiarem, by potępić, za pośrednictwem tej alegorycznej opowieści, zarazem bezwład polityczny w niezmiernie poważnej sytuacji i ogólną obojętność obywateli Zachodu na problemy, które wydają się im dalekie i abstrakcyjne, dopóki nie zostaną z nimi fizycznie skonfrontowani. W tym kontekście interpretacyjnym funkcjonariusze straży przybrzeżnej – interweniujący pod koniec filmu, kiedy to przenoszą z jednego statku na drugi znacznie więcej osób zmarłych niż uratowanych – stają się w pewnym sensie sternikami śmierci niczym Charon, przewoźnik piekieł transportujący dusze zmarłych przez Styks.

Wreszcie, w tych ramach interpretacyjnych można porównać Rike do nimfy Styks, najstarszej z Okeanid, która personifikuje rzekę noszącą jej imię. Nimfy wodne również pochodzą z mitologii greckiej, zawsze pełnią rolę nacechowane życzliwością, m.in. na polecenie Zeusa czuwają nad chłopcami i opiekują się nimi do czasu osiągnięcia przez nich dorosłości. Nawiązanie to rzuca oczywiście szczególne światło na relację między lekarką a młodym Kingsleyem – jedynym migrantem, którego uda jej się uratować – lecz także na smutną rolę, jaką odgrywa ona wbrew sobie w tragicznym losie jego towarzyszy nieszczęścia. Zapewne nie przez przypadek pod koniec filmu, po tym jak Rike w nocy wreszcie przedostaje się do ładowni tonącego statku i w pełni zdaje sobie sprawę z grozy sytuacji, widzimy w zbliżeniu jej twarz całkowicie zakrytą ciemną tkaniną odsłaniającą tylko oczy. Poza tym, że jest to ochrona przed ewentualnym zakażeniem, trudno nie dostrzec w tym okryciu – pokazywanym z pewną natarczywością – analogii do okrycia głowy przewoźnika transportującego dusze zmarłych na drugi brzeg Styksu.

© Benedict Neuenfels

© Benedict Neuenfels

© Benedict Neuenfels

© Benedict Neuenfels

KWESTIE DO ROZWAŻENIA

- Film *Styx* wyraźnie dzieli się na dwie części. Wyróżnić można bowiem czas *przed* burzą i czas *po* burzy, która szaleje przez całą noc. W ramach zaproponowanej tu interpretacji alegorycznej – co można powiedzieć o tej burzy? Jak się przejawia? Czy można dostrzec w niej jakąś aluzję do innego epizodu mitologicznego? Jakiego sensu to losowe zdarzenie nabiera w kontekście filmu?
- Wreszcie, postać Rike, zwykłej osoby prywatnej na wakacjach, każe nam myśleć o nas samych i naszej własnej odpowiedzialności jako obywateli europejskich. Co reżyser Wolfgang Fischer próbuje nam przekazać i czego ostatecznie od nas oczekuje?

les grignoux

KINO EUROPEJSKIE BLIŻEJ EUROPEJCZYKÓW

Dzięki nagrodzie LUX nadal prezentowana jest zadziwiająca różnorodność gatunków i stylów obecna w filmach młodych, utalentowanych reżyserów europejskich. Parlament Europejski ma zaszczyt przedstawić trzy filmy ubiegające się o NAGRODĘ LUX 2018:

STYX, film Wolfganga Fischera – Niemcy, Austria

PO DRUGIEJ STRONIE DRZWI (*Druga strana svega*), film Mili Turajlić – Serbia, Francja, Katar

WOMAN AT WAR (*Kona fer í stríð*), film Benedikta Erlingssona – Islandia, Francja, Ukraina

Filmy te ciepło i inteligentnie poruszają aktualne tematy i nawiązują do spraw będących obecnie przedmiotem zainteresowania w Europie. Ich bohaterowie otwierają oczy na otaczający ich świat, aby lepiej zrozumieć rzeczywistość oraz społeczeństwa i wspólnoty, do których należą. Opowiadanie tych historii wyrafinowanym językiem kinowych emocji pozwala wyeksponować jakość i różnorodność kina europejskiego, a także jego znaczenie dla budowania wartości społecznych i wspólnot kulturowych. Zapraszamy do obejrzenia filmów podczas 7. edycji DNI FILMOWYCH LUX.

NAGRODA FILMOWA LUX

Kultura odgrywa podstawową rolę w budowaniu społeczeństw.

Z tą myślą Parlament Europejski zainaugurował w 2007 r. NAGRODĘ FILMOWĄ LUX. Pragnie w ten sposób poprawić obieg filmów europejskich w Europie i zapoczątkować ogólnoeuropejską debatę o ważnych kwestiach społecznych.

NAGRODA FILMOWA LUX jest niezwyklej inicjatywą. Większość koprodukcji europejskich jest pokazywana wyłącznie w krajach, z których pochodzi, i nieczęsto rozpowszechniana poza ich granicami, nawet w samej Unii, tymczasem NAGRODA FILMOWA LUX oferuje trzem europejskim filmom unikatową możliwość opatrzenia napisami w 24 językach urzędowych UE.

Laureata NAGRODY FILMOWEJ LUX wyłonią w głosowaniu posłowie do Parlamentu Europejskiego; wyniki głosowania poznamy w dniu 14 listopada 2018 r.

DNI FILMOWE LUX

NAGRODA FILMOWA LUX dała początek DNIOM FILMOWYM LUX. Od 2012 r. trzy filmy konkurujące o NAGRODĘ FILMOWĄ LUX są prezentowane szerokiej europejskiej publiczności podczas DNI FILMOWYCH LUX.

Za pośrednictwem DNI FILMOWYCH LUX zapraszamy do przeżycia wyjątkowego wydarzenia kulturalnego wykraczającego poza granice państw. W okresie od października 2018 r. do stycznia 2019 r. możesz dołączyć do kinomanów z całej Europy, uczestnicząc w projekcjach trzech filmów w jednym z 24 języków urzędowych Unii Europejskiej. Nie zapomnij zgłasować na ulubiony film na naszej stronie internetowej luxprize.eu lub na naszej stronie na Facebooku!

SPECJALNA NAGRODA PUBLICZNOŚCI

Specjalna nagroda publiczności to nagroda przyznawana przez widzów w ramach konkursu NAGRODA FILMOWA LUX. Nie zapomnij zgłasować na jeden z trzech filmów do 31 stycznia 2019 r.! Być może otrzymasz od Parlamentu Europejskiego zaproszenie na Międzynarodowy Festiwal Filmowy w Karlowych Warach w lipcu 2019 r., by ogłosić tytuł filmu wyróżnionego specjalną nagrodą publiczności.

OBEJRZYJ,
WEŹ UDZIAŁ
W DEBACIE
I ZAGŁOSUJ!

@luxprize

#luxprize

LUX
PRIZE
.EU

REŻYSERIA: Wolfgang Fischer

SCENARIUSZ: Wolfgang Fischer, Ika Künzel

OBSADA: Susanne Wolff, Gedion Oduor Wekesa, Alexander Beyer, Inga Birkenfeld

ZDJĘCIA: Benedict Neuenfels

PRODUCENCI: Marcos Kantis, Martin Lehwald, Michal Pokorny

PRODUKCJA: Schiwago Film GmbH, Amour Fou Vienna

ROK: 2018

CZAS TRWANIA: 94'

GATUNEK: film fabularny

KRAJ: Niemcy, Austria

JĘZYK ORYGINAŁU: angielski, niemiecki

Tekst opracowano w lipcu 2018 r.

